

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Стаття присвячена особливостям впровадження концепції сталого розвитку туризму в депресивних регіонах. Аналіз попередніх публікацій засвідчив, що більшість науковців досліджували дану проблему тільки у суто теоретичному аспекті. Отже у даному дослідженні запропоновано практичні інструменти впровадження сталого розвитку туризму у депресивних областях України, а саме: реалізація соціального діалогу між всіма учасниками туристичної діяльності, орієнтація на внутрішній туризм, розробка нових регіональних туристичних продуктів, підготовка власних кваліфікованих кадрів та використання бюджетних інструментів регіонального маркетингу.

Ключові слова: сталий розвиток туризму, депресивний регіон, соціально-економічний розвиток, соціальний діалог, туристичний продукт.

Постановка проблеми. Генеральна Асамблея ООН затвердила проголошення 2017 року Міжнародним роком сталого розвитку туризму. У резолюції з цього приводу наголошується на важливості міжнародного туризму, потребі кращого взаєморозуміння між народами та повазі до культурних цінностей в усьому світі, що загалом має сприяти зміцненню миру на планеті. «Міжнародний рік сталого розвитку туризму – це унікальна можливість для промоції внеску туристичного сектора в загальний сталий розвиток, включаючи його економічну, соціальну та екологічну складові, а також для підвищення обізнаності про справжні розміри сектора, що часто недооцінюється», - зауважив Генеральний секретар ЮНВТО Таліб Ріфаї.

В Україні сьогодні немає національної стратегії сталого розвитку туризму, а єдиний правовий інструмент, присвячений цій темі на регіональному рівні – Протокол про сталий розвиток туризму до Карпатської конвенції – досі не став частиною українського законодавства, хоча вже набув чинності на території Карпатського європейського регіону. Між тим, зазначена концепція може стати рятівним колом для депресивних регіонів нашої держави, особливо для східних областей, які зараз потерпають від воєнного конфлікту. Тому обрана тема дослідження є актуальною як для науковців так і для практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепцією сталого розвитку туризму та особливостями її впровадження займалися багато як закордонних так і вітчизняних вчених. Серед них на особливу увагу заслуговують роботи: Свірідової Н. [1], Миронова Ю. [2], Добуша Ю. [3], Смалья В. [4], Скляра Г. [5] та ін.

Зокрема Свірідова Н. Д. [1, с. 167] у своєму дослідженні пропонує складові концепції сталого розвитку туризму в регіоні, що передбачають реалізацію стратегії сталого розвитку галузі шляхом оцінки туристичного потенціалу, проведення SWOT-аналізу туризму та його інфраструктури, формування іміджу туристичного регіону, розробку інвестиційної політики та створення сучасної матеріальної бази.

Миронов Ю. [2, с. 120] приділяє особливу увагу зовнішнім та внутрішнім чинникам сталого розвитку туризму. Серед зовнішніх автор вказує на державні та світові стандарти екологічної політики, тенденції функціонування світового та національного ринку туристично-рекреаційних послуг, пріоритети державної політики соціально-економічного розвитку та фінансово-інвестиційної політики держави; серед внутрішніх – стратегія розвитку туризму в регіонах, забезпеченість регіонів природно-ресурсним потенціалом, галузева та територіальна структури господарського комплексу регіону.

У публікації наступного науковця - Добуша Ю. – особливу увагу приділено економічній складовій стійкого розвитку туристичної індустрії. Насамперед мова йде про критерії оцінки економічної ситуації рекреаційного регіону, встановлення статистичних показників, які характеризують економічні критерії, а також про характеристику ключових індикаторів сталого розвитку рекреаційних територій в економічному напрямі [3, с. 54].

Також проблемою впровадження концепції сталого розвитку туризму ще у 2005 р. зацікавився Смалья В. Дослідник проаналізу-

вав особливості і переваги впровадження даної концепції, представивши конкретні приклади практичного впровадження основних положень сталого туризму в різних регіонах світу. Автор доводить економічну і соціальну доцільність впровадження екотуристичних технологій для розвитку туристичної індустрії, збереження довкілля та підвищення екологічної культури учасників рекреаційно-туристичної діяльності [4, с. 163].

Неможна оминати увагою напрацювання Скляра Г., яким досліджувалися сутність та особливості сталого розвитку сфери туризму на засадах партнерства. Науковець провів аналіз міжнародних документів у яких містяться основні положення щодо реалізації принципів сталого розвитку туристичної індустрії, та визначено роль державно-приватного партнерства у забезпеченні даного процесу [5, с. 126].

Більшість авторів, зазначених вище, торкаються проблеми сталого розвитку туризму у контексті висвітлення загальних питань, оминаючи особливості впровадження даної концепції на конкретних територіях в сучасних умовах господарювання.

Проведений огляд свідчить, що на сьогоднішній день на теренах вітчизняної науки здійснена ґрунтовна робота щодо визначення теоретичних засад розвитку концепції сталого розвитку туризму у тому числі і на регіональному рівні. Між тим, серед проаналізованих публікацій немає спроб визначити перспективи впровадження цієї концепції на депресивних територіях.

Мета дослідження полягає у визначенні основоположних засад та у розробці практичних рекомендацій щодо впровадження концепції сталого розвитку туризму на депресивних територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнє десятиріччя туристична галузь на світовому ринку займає одну з ключових позицій. Не секрет, що налагоджена, ефективна робота цієї сфери сприяє розвитку багатьох споріднених галузей економічної діяльності. З іншого боку, масовий туризм, пік розвитку якого припав на другу половину ХХ-го сторіччя, сприяв виникненню та активному насадженню негативних тенденцій: споживацьке відношення до всіх туристично-рекреаційних ресурсів; зневажливе ставлення до культурних традицій та обслуговуючого персоналу; забруднення навколишнього середовища, тощо. Впрова-

дження концепції сталого розвитку туризму передбачає, що реалізація туристичної діяльності має генерувати позитивний економічний, соціальний та екологічний ефект, сприяючи не тільки задоволенню потреб туриста алей й соціально-економічному розвитку приймаючого регіону за умови збереження та примноження природно-рекреаційних ресурсів та історико-культурної спадщини.

У травні 2016 р. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було складено рейтинг областей нашої держави щодо соціально-економічного розвитку [6, с. 3], за даними якого визначено п'ять регіонів-аутсайдерів. Серед них опинилися: Кіровоградська (21 місце), Миколаївська (22 м.), Чернігівська (23 м.), Луганська (24 м.) та Донецька області (25 м.). Ситуація у двох останніх регіонах взагалі ускладнена протіканням на їх території відкритого воєнного конфлікту, який вже третій рік поспіль не тільки гальмує але й взагалі здійснює руйнівний вплив на соціально-економічне становище цих двох регіонів та їх мешканців.

На рис. 1. представлено динаміку кількості обслугованих туристів у зазначених регіонах за останні 15 років (з 2000 по 2015 р.р.).

Динаміка загальної кількості туристів, обслугованих у кожному конкретному регіоні свідчить, що у всіх регіонах за останні роки відбулося різке скорочення користувачів туристичних послуг. Незважаючи на пожвавлення регіональних туристичних ринків, що спостерігалось майже у всіх областях всередині минулого десятиріччя, наприкінці 2015 р. кількість обслугованих у регіоні туристів у порівнянні з 2000 р. скоротилася: на 96 % у Луганській, на 95 % у Донецькій, на 79% у Кіровоградській, на 78% у Миколаївській та на 42% у Чернігівській області. Також дані діаграм свідчать що у всіх регіонах був розповсюджений внутрішній туризм, кількість іноземних відвідувачів завжди була мізерною.

Безумовно, найгірша ситуація у Луганській і Донецькій областях, що викликана побоюваннями туристів за своє здоров'я та безпеку. Нажаль, додають негативного імідж і міжнародні організації, International SOS [8], що у власному дослідженні визначила територію Донбасу як найбільш небезпечну для подорожування. Натомість, згідно вже

згадуваного рейтингу областей [6, с. 83], за показником безпеки (кількість кримінальних правопорушень здійснених проти життя і здоров'я особи на 10 тис. населення, осіб) у 2015 р. Луганська область визнана найбільш безпечною (у 2014 – 19 місце), Донецька об-

ласть займала п'яте місце (у 2014 – 22 місце), а ось Миколаївська, Кіровоградська та Чернівецька дійсно мають несприятливу криміногенну обстановку, займаючи у рейтингу відповідно 22, 23 та 24 місця відповідно.

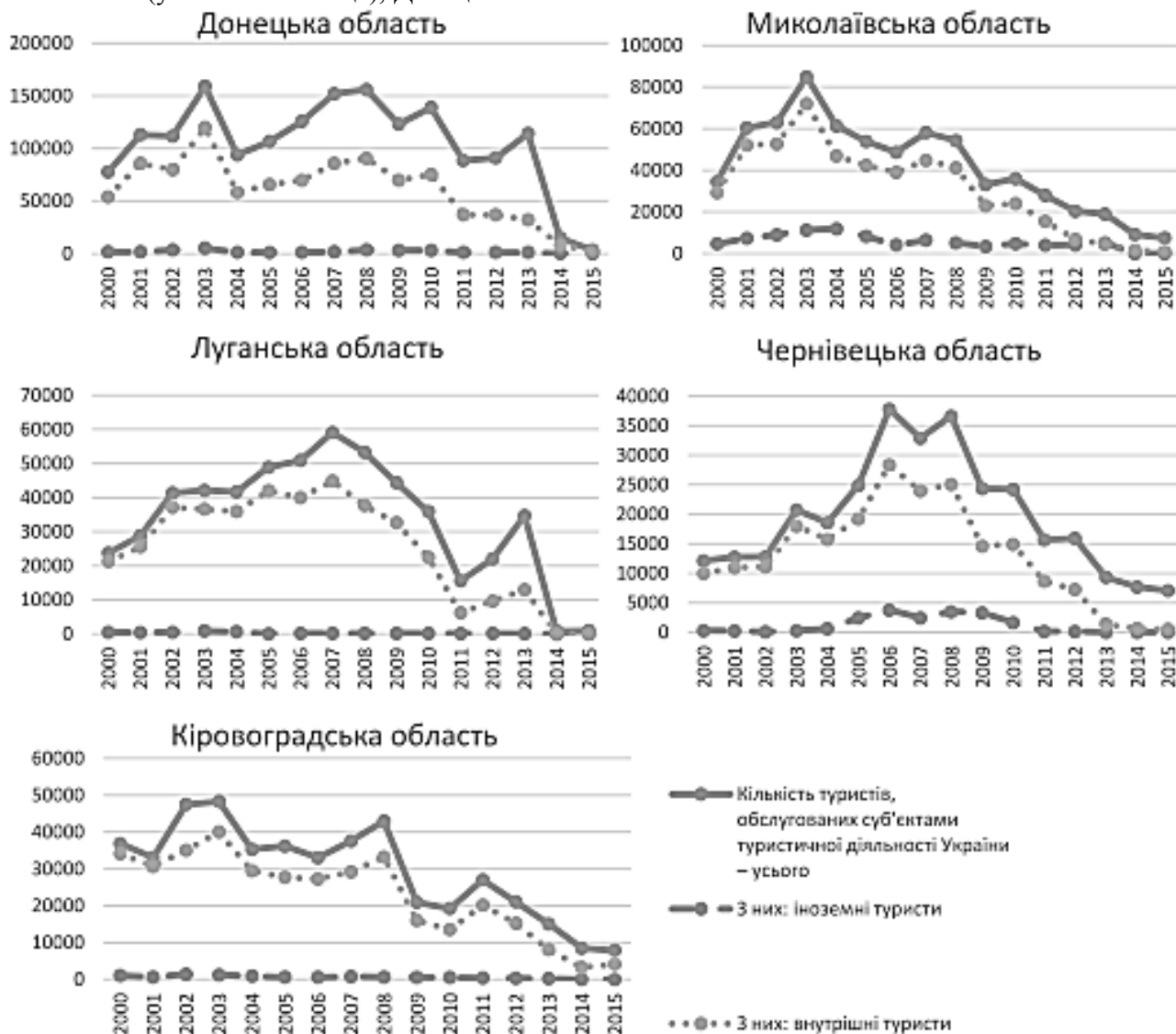

Рис. 1. Кількість туристів, обслугованих в регіонах України у 2000-2015 р.р.

Джерело: сформовано на підставі [7]

Досліджувані території ніколи не були серед дуже привабливих з туристичної точки зору. Більше природно-рекреаційних можливостей існує у Донецькій та Миколаївській областях, які межують з Азовським та Чорним морем, привертаючи увагу шанувальників морського пляжного відпочинку. Враховуючи, що всі п'ять регіонів є промисловими з розвиненим сільським господарством, а туризм ніколи не був пріоритетною галуззю регіональної економіки, пропонуємо розглянути наступні практичні інструменти щодо впровадження концепції сталого роз-

витку туризму на даних депресивних територіях (рис. 2).

Представлена схема пропонує п'ять напрямків діяльності щодо впровадження концепції сталого розвитку туризму на депресивних територіях. Розглянемо кожний інструмент більш детально.

1. Соціальний діалог – це специфічний комунікаційний процес між усіма учасниками, зацікавленими сторонами щодо вирішення певних соціально-економічних проблем з метою пошуку певного компромісного рішення, яке задовольнить усіх.

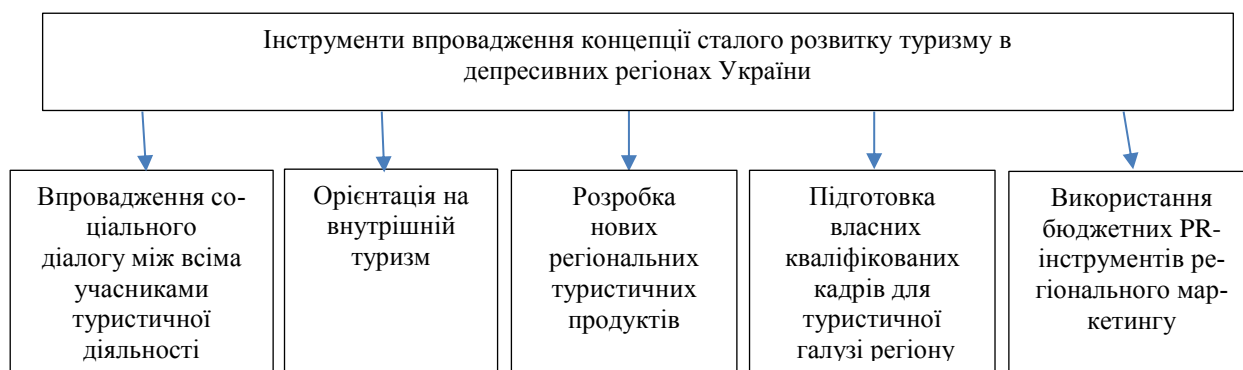

Рис. 2. Інструменти впровадження концепції сталого розвитку туризму в депресивних регіонах України
Джерело: сформовано автором

У випадку з туристичною галуззю має бути налагоджений тристоронній діалог між регіональними органами влади, власниками туристичного бізнесу (включаючи туристичну інфраструктуру) та представниками місцевої громади. Мешканці регіону мають усвідомлювати, що їх культурно-історична спадщина і природно-рекреаційні ресурси є безцінними, отже розвиток туризму має не шкодити, а навпаки – сприяти їх збереженню.

1. Як вже зазначалось раніше, всі п'ять регіонів є промисловими і ніколи не розглядалися як території, привабливі для туризму. Отже, першочергове завдання – це популяризація туристичних можливостей серед самих мешканців регіону та населення інших областей, більшість з яких не може дозволити собі дорогого відпочинку, але має бажання на час відпустки змінити повсякденне оточення, дізнатися щось нове. Доки регіон не буде привабливим для населення області та їх «сусідів», він не стане привабливим для іноземних туристів. Отже в рамках стратегії розвитку сталого туризму має бути проведена активна робота по дослідженню потреб місцевого населення щодо туристичних послуг.

2. Третій інструмент – розробка нових різновидів туристичного продукту регіону – вимагає від власників туристичного бізнесу креативності, але це не означає, що мова йде тільки про абсолютні продуктові інновації. Все нове – це добре забуте старе, отже саме зараз є потреба згадати, наприклад, про:

- сільський зелений туризм, до якого можна активно залучити мешканців сільської місцевості, що пропонуватимуть засоби розміщення. В Україні вже давно працює спілка сільського зеленого туризму, але у зазначених регіонах цей вид туризму на сьогодні

можна вважати нерозвиненим: за інформацією на спеціалізованих сайтах [9] сьогодні офіційно у Чернігівській області працює 5, у Миколаївській – 1, у інших областях – жодної садиби, яка б працювала офіційно як провайдер туристичних послуг такого роду;

- еко-просвітницький туризм, який передбачає розселення у наметових містечках на території паркових, заповідних зон, пізнавальні екскурсійні та туристичні маршрути з метою ознайомлення з ландшафтом, флорою і фауною регіону; організація таких заходів сприяє вихованню обережного ставлення до оточуючого середовища, а з іншого боку дає можливість покращити економічне становище лісовим господарствам регіонів на плечі яких і покладаються клопоти з організації таких турів;

- подієвий туризм, передбачає підготовку та проведення різноманітних ділових, культурно-розважальних заходів – виставок, ярмарок, фестивалів – для участі у яких приїжджають і учасники і прості відвідувачі; західна західні області нашої країни вже оцінили можливість такого туристичного продукту, залучаючи до участі у історичних реконструкціях та етно-фестивалях велику кількість відвідувачів у тому числі й іноземних туристів;

- промисловий туризм – різновид туризму, який до подій що розпочались у нашій державі у 2014 р., вже активно «набирав обертів» у великих промислових центрах, привертаючи увагу і закордонних інвесторів і простих туристів, школярів, що цікавляться промисловим виробництвом. Такий туристичний продукт може стати джерелом додаткового прибутку для самих промислових підприємств регіону, приверне увагу спіль-

ноти до проблем виробництва, сприятиме у подальшому його екологізації та скороченню шкідливого впливу на оточуюче середовище.

3. Підготовка власних кваліфікованих кадрів, яка на перший погляд здається не самою гострою проблемою галузі, є стрижнем спотикання у її подальшому розвитку. Тим не менше, туристична галузь займає одну з лідируючих позицій за дефіцитом кваліфікованих кадрів. В результаті клієнти стикаються з офіціантами, які не знають правил найпростішої сервіровки, з прибиральницями, що прибирають у номері при самих постояльцях і т.п.

4. Коли мова йде про бюджетні регіональні маркетингові інструменти просування будь-якого продукту території, то неможна не згадати про так званий «партизанський маркетинг», серед найпоширеніших його заходів [10, с. 102]:

- позитивні відгуки клієнтів про вдалий відпочинок на території регіону (маркетинг за принципом «із вуст в уста», або так званий вірусний маркетинг);

- безкоштовна участь керівництва підприємств туристичної галузі а також представників регіональної влади у різноманітних заходах, які не обов'язково присвячені проблемам туризму;

- участь представників туристичної сфери регіону, активних членів громади у міжнародних проектах та грантових схемах регіонального та місцевого розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропоновані заходи щодо впровадження концепції сталого розвитку туризму є достатньо простими інструментами, які не вимагають від регіонів значного фінансування, натомість їх реалізація дозволить досягти позитивного ефекту, а саме:

- збільшити внутрішній туристичний потік;

- покращити стан навколишнього середовища;

- підвищити якість життя мешканців території за рахунок надання якісних, доступних туристичних послуг;

- сформувати позитивний імідж регіону, безпечного і привабливого для подорожування.

Туризм сьогодні – це локомотив економіки, рух якого тягне за собою розвиток багатьох сфер економічної діяльності. Концепція сталого розвитку туризму за умови її коректного впровадження дозволить перет-

ворити дану галузь на одну з провідних серед всіх видів економічної діяльності депресивних областей України та сприятиме підвищенню показників соціально-економічного розвитку даних регіонів.

Література

1. *Свірідова Н. Д.* Концепція сталого розвитку туризму в сучасних умовах / Н. Д. Свірідова // *Культура народів Причорномор'я* – 2009 – № 176 – С. 166-168.

2. *Миронов Ю. Б.* Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні / Ю. Б. Миронов // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2013. – вип. 23.11 – С. 117-122.

3. *Добуш Ю. Я.* Економічні критерії досягнення сталого розвитку рекреаційних територій / Ю. Я. Добуш // *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. - 2010. - № 669 – С. 54-58.

4. *Смаль В.* Туризм і сталий розвиток / В. Смаль, І. Смаль // *Вісник Львівського університету. Серія географічна* – 2005 – вип. 32 – С. 163-73.

5. *Скляр Г. П.* Сталий розвиток сфери туризму на засадах партнерства / Скляр Г. П., Карпенко Н. М. // *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. – 2013. - № 2 (58) – С. 126-130.

6. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 р./Департамент регіонального розвитку Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.- К: 2016, - 90 с.

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Часть Украины оказалась среди самых опасных мест для туризма 2017 [Электронный ресурс] // *Украинская правда жизни* - 2016 - 17 ноября - Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/travel/2016/11/17/ 5 />

9. Зеленый туризм. Банк данных сельского туризма в Украине [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ruraltourism.com.ua/>

10. *Зеленко О. О.* Інноваційні інструменти туристичного маркетингу для розвитку туризму у Луганській області / О. О. Зеленко, С. С. Стеганець // *Часопис економічних реформ*. – 2016. - № 4. – С. 98-103.

Reference

1. *Sviridova, N. D.* (2009) The Concept of Sustainable Tourism Development in Modern

Conditions. Culture of Black Sea region's population, 176. 166-168.

2. *Mironov, Y. B.* (2013) Essence and Factors of Sustainable Development of Tourism in the Region. Scientific Bulletin of NFTU Ukraine. 23.11. 117-122.

3. *Dobush, Y.* (2010) Economic Criteria of Sustainable Development of Recreational Areas. Proceedings of the National University "Lvivska Polytechnica". 669. 54-58.

4. *Smal, V.* (2005) Tourism and Sustainable Development. Bulletin of Lviv University. Geographical Series. Vol. 32. 163-73.

5. *Sklar, G. P. & Karpenko, N. M.* (2013) Sustainable Development of Tourism Based on Partnership. Scientific Bulletin Poltava Economic and Trade University. 2 (58). 126-130.

6. Monitoring of socio-economic development for 2015. (2016) Department of Regional Development. Ministry of Regional Development, Construction and Housing in Ukraine. 90.

7. Official website of State Statistic Service of Ukraine [Electronic source] – Access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Part of Ukraine was among the most dangerous places for tourism in 2017 [Electronic source]. Ukrainian life truth. 2016. November 17 - Access: <http://life.pravda.com.ua/travel/2016/11/>

9. Green tourism. Bank of rural tourism data in Ukraine [Electronic source] – Access: <http://ruraltourism.com.ua/>

10. *Zelenko, O. O. & Steganets, S. S.* (2016) Innovative tourism marketing tools for development of tourism in the Lugansk region. Time description of economic reforms. 3. 98-103.

Зеленко О. О.

Устойчивое развитие туризма в депрессивных регионах Украины

Статья посвящена особенностям внедрения концепции устойчивого развития туризма в депрессивных регионах. Анализ предыдущих публикации показал, что большинство ученых исследовали данную проблему только в теоретическом аспекте. Таким образом, в данном исследовании предложены практические инструменты внедрения устойчивого развития туризма в депрессивных областях Украины, а именно: реализация социального диалога между всеми участниками туристической деятельности, ориентация на внутренний туризм, разработка новых региональных туристических продуктов, подготовка собственных квалифицированных кадров и использование бюджетных инструментов регионального маркетинга.

Ключевые слова: устойчивое развитие туризма, депрессивный регион, социально-экономическое развитие, социальный диалог, туристический продукт.

Zelenko O.

Sustainable tourism development in depressive regions of Ukraine

The article is devoted to the peculiarities of implementation of sustainable tourism development in depressive regions. Analysis of previous publication showed that most scientists studied the problem only in a purely theoretical sense. So in this study were suggested practical tools for sustainable tourism development implementation in depressive regions of Ukraine, namely the implementation of social dialogue between all participants of tourism, a focus on domestic tourism, development of new regional tourism products, training of professional personnel and use of budget tools of regional marketing.

Keywords: sustainable tourism development, depressive regions, social-economic development, social dialogue, tourism product.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. in Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

Стаття подана
22.12.2016 р.

